

Framúrstefna: Tilur_, saga, samtími / Avant-garde: Emergence, History, Actuality
Háskóli Íslands / University of Iceland
Al_jó_leg rá_stefna á vegum Hugvísindastofnunar, í samvinnu við
Reykjavíkúakademíuna / International conference, organized by the Faculty of
Humanities, in collaboration with Reykjavíkúakademían
September 2nd and 3rd 2005.

Friday, September 2nd:

12.15-13.00 Hubert van den Berg: “How Finnur Jónsson Came to *Der Sturm*. A Contribution to the Topography of the European Avant-garde in the First Half of the Twentieth Century”.

After some years in Copenhagen, Finnur Jónsson went in the early twenties to Berlin and Dresden, where he belonged to the circle of the expressionist, later constructivist painter Edmund Kesting. In 1925, several works by Finnur Jónsson were exhibited in the gallery of *Der Sturm* in Berlin together with works by – among others – Archipenko, Kandinsky, Moholy-Nagy, Schwitters and Vordemberge-Gildewart. As such, Jónsson was the first Icelander who participated in the network of the so-called ‘historical avant-garde’.

What brought Jónsson to *Der Sturm* and what brought *Der Sturm* to exhibit works by Jónsson? How could a painter from the Northern edge of the European cultural field enter what had been for several years the zenith of the European avant-garde in Berlin? As I would like to show, not only matters of aesthetic affinity, proximity or quality, but also other factors like Jónsson’s Nordic background as well as the specific place and changing role of *Der Sturm* in the network of the avant-garde, were crucial aspects leading to his presence in the *Sturm*-gallery. Simultaneously, the case study of Jónsson and *Der Sturm* allows the possibility of a small panorama of the organisation and the workings of the network of the European avant-garde of the first half of the twentieth century in line with my paper “Mapping old traces of the new. For a historical topography of 20th-century avant-garde(s) in the European cultural field(s)” (2003).

13.15-14.00 Sascha Bru: “Raiding the Archive. The Centennial Debate on the Avant-Garde and Politics”

In 1906, F.T. Marinetti first used the term ‘avant-garde’ in connection with the idea of the future, and in doing so he paved the way for what is now commonly called the modernist or historical avant-garde. Since 1906, the ties between the early twentieth-century European aesthetic vanguard, which devised alternative modes of perception through experimentation, on the one hand, and politics on the other hand have been a matter of continual critical debate. With a century (almost) gone by and a vast archive of research on the matter filled, it may be a good idea to look back on the debate. What major currents and topics can we discern in it? Are there noticeable shifts in the way critics have approached the interconnection between the modernist avant-garde and

politics in the course of the foregoing century? And what do critics actually mean when they talk about the ‘political’ aesthetic vanguard? Finally, is there anything left to be added to the immense archive? Put differently and perhaps more polemically: how could we keep the debate going for another century?

- 14.30-15.15 Tania Ørum: “Neo-Avant-Garde as Repetition - or the Dynamics and Difference of the Avant-Gardes of the Post-World-War 2 Period: The 1960s as Example”

As the Swedish philosopher and art historian Sven-Olov Wallenstein has argued, there is a certain logic to retrospective narratives: “By asking the question of the avant-garde retrospectively, the answer seems preprogrammed: the “historical” avant-garde is per definition used up, even though it may be repeated, resituated, and may produce diabolically complex forms of reception” (“Avantgardets framtider”, in *Paletten* 3/2000, p. 8, 13, my translation).

Peter Bürger’s treatment of the “historical” avant-garde thus seems pre-programmed to reach the depressed conclusion that the avant-gardes before WW2 were heroic, but failed attempts to carry through the programme of uniting art and life as part of a revolutionary overturning of society – a programme which in fact comes much closer to the aims of the movements of the 1960s than to those of the pre-war avant-gardes. Bürger’s depiction of the avant-garde as a utopian movement of the past, precluding any possibilities of present day or future re-activation, unmistakably belongs to its historical context in the aftermath of the 1968 students’ movement when the millenarian hopes of the political and avant-garde movements of the 1960s were shattered. Peter Bürger, Andreas Huyssen, Hal Foster and many other historians of the avant-garde tend to see the tradition of the avant-gardes in the 20th century as a Hegelian linear process. A more dynamic and multiple view of historical processes seems called for in order to provide a better view, not only of the past, but also of the future of the avant-gardes.

- 15.30-16.15 Ástráur Eysteinnsson: “Is Kafka Avant-Garde?”

Í essu erindi verur leitað svara við þeirri spurningu hvort Franz Kafka sé framúrstefnuhöfundur. Á bak við þessa sakleysislegu spurningu dyljast illyrmisleg vandamál og fræileg deiluefni. Kafka hefur á vísu oft verið tengdur vissri framúrstefnuhreyfingu (expressjónismanum) sem átti sitt blómaskeiði í skumælandi bókmenntum einmitt um það leyti er hann komst til roska sem rithöfundur, en hann hefur jafnframt verið talinn einn helsti höfundur módernismans á 20. öld. Hann er víðeinn eirra höfunda sem vekja æ og aftur til lífs spurningar um það hvort módernismi og framúrstefna vísi til ólíkra fyrirbæra og hræringa, og um innbyrðis tengsl hugtakanna. Gjarnan er gert ráð fyrir róttækari fagurfræilegri afstöðu innan framúrstefnunnar en módernismans – jafnvel svo að framúrstefnan setji í senn fagurfræðina og listhugtakið í uppnám (amk.

sem borgaralegar stofnanir). Í ljósi_ess er forvitnilegt a_spyrjast fyrir um framúrstefnuleg vi_horf til frásagnarinnar, sem hl_tur a_teljast sto_virki_eirra_msu tilvistarlegu, félagslegu, hugmyndafræ_ilegu og listrænu kerfa og hef_a sem framúrstefnan andæfir. Er_á nokkurt vit í a_kalla Kafka, höfund tiltölulega samfelldra frásagnartexta, framúrstefnumann?_essi spurning ver_ur rædd í senn út frá fræ_ilegum kenningum og me_beinni skírskotun til vissra sagnaverka Kafka.

16.30-17.15.1 Panel discussion: Hubert van den Berg, Sascha Bru, Tania Ørum, Ástrá_ur Eysteinnsson

Saturday, September 3rd:

9:30-10:30 Seminar: Hubert van den Berg

10:45-11:45 Seminar: Tania Ørum

11:45-13:30 Lunch

13:30-14:30 Benedikt Hjartarson: “Upphaf íslenskrar framúrstefnu 1917-1938”

Í erindinu ver_ur fjalla_ um upphaf framúrstefnu á Íslandi. Sjónum ver_ur einkum beint a_vi_tökum á tilraunakenndri fagurfræ_i og menningargagnr_ni_eirra framúrstefnuhreyfinga sem stigu fram á sjónarsvi_i í Evrópu á fyrstu_remur áratugum 20. aldar (s.s. dada, súrrealisma, fútúrisma, expressjónisma og kúbisma). Ekki ver_ur a_eins fjalla_ um skrif íslenskra rithöfunda og starfsemi íslenskra myndlistamanna sem taka a_vinna me_fagurfræ_ilegar hugmyndir evrópskra framúrstefnuhreyfinga á_essum tíma (s.s. skrif Halldórs Laxness og_órbergs_ór_arsonar á upphafsárum rithöfundarferils_eirra, ljó_ager_Jóhanns Jónssonar, smásögur Halldórs Stefánssonar og myndlist Finns Jónssonar). Ennfremur ver_ur fjalla_ um_ær ólíku or_ræ_ur sem veita hugmyndum evrópskra framúrstefnuhreyfinga inn í íslenskt menningarlíf á_essum tíma. Í_essu samhengi má nefna listfræ_ilega gagnr_ni og hugmyndasögulega umfjöllun fræ_imanna og listamanna á bor_vi_Alexander Jóhannesson, Magnús Á. Árnason, Einar Olgeirsson, Valt_Stefánsson og Gu_mund Einarsson frá Mi_dal. Loks ver_ur_eirri spurningu varpa_fram hvort hugmyndir í anda framúrstefnu hafi einnig rata_inn í íslenska menningu eftir ö_rum lei_um, t.a.m. í hugmyndum íslenskra dulspekinga um ósjálfrá_skrif (hér má m.a. nefna skrif dr. Helga Pjeturss og Gu_mundar Daví_ssonar á Hraunum). Í erindinu ver_ur reynt a_varpa ljósi á hvernig hugmyndir um íslenska framúrstefnu birtast í og spretta af deilum um tengsl_jó_legrar íslenskrar menningar og evrópskrar nútímamenningar. Sú líflega umræ_a um fagurfræ_i framúrstefnunnar sem greina má á 3. áratugnum vir_ist fjara út_egar lí_a tekur á 4. áratuginn og íslensk_jó_ernishygga fer í auknum mæli einnig a_setja mark sitt á skrif vinstrisinna_ra rithöfunda og menntamanna.

Örn Ólafsson: “Hverskonar framúrstefna í íslenskum bókmenntum?”

Í erindi mínu hyggst ég ræ_ a um _ miskonar framúrstefnu í íslenskum bókmenntum allt frá upphafi 20. aldar (e_ a a_ eins fyrr!) og fram um 1980. Áhersla ver_ ur lög_ á formn_ jungar í ljó_ list, á mismunandi mat fólks á _eim, á módernisma í ljó_ um og prósa og andóf gegn honum, en einnig á annarskonar bókmenntan_ jungar, svo sem _a_ sem á 4. áratug 20. aldar var á _sku kalla_ “Neue Sachlichkeit”. Loks vík ég a_ _ví sem löngu sí_ ar kalla_ ist “dókúmentarismi”. A_ aláherslan ver_ ur lög_ á bókmenntir en einnig ver_ ur liti_ til á_ ekkra fyrirbæra í tónlist og myndlist eftir _ví sem færi gefst. Andófi_ gegn _ miskonar formn_ jungum er sko_ a_ m.a. í stjórnómálegu ljósi. _a_ andóf kom _mist frá hægri e_ a vinstri, en sameiginlegur vir_ ist óttinn um a_ listin fjarlægist al_ _una, upp komi varanleg stéttaskipting í listnautn. Í erindinu vil ég draga fram mismunandi ví_ horf sem birst hafa gagnvart bókmenntum og listum, allt frá _ví a_ líta á slíkt sem hagn_ tt form fyrir “bo_ skap”, til hins a_ leggja áherslu á a_ bókmenntir og listir sé sjálfstætt fyrirbæri, sem njóta beri utan hagn_ tis.

14:45-16:15 Dagn Kristjánsdóttir: “Svava Jakobsdóttir og sundra_ ur líkami textans”

Daví Stefánsson: „Or_ , myndir og heim_ rá. Um *Tabúlarasa* eftir Sigur_ Gu_ mundsson“

Í erindinu ver_ ur fjalla_ um verk Sigur_ ar Gu_ mundssonar, einkum út frá _eim stö_ ugu átökum tungumáls og myndmáls sem mynda einn megin_ áttinn í listamannsferli hans. Skáldsagan *Tabúlarasa* (1993) ver_ ur sko_ u_ sérstaklega, enda fer_ ar fram í senn uppgjör við myndlistarferilinn og innbrot í tungumál æskunnar, _ar sem listama_ urinn á stefnumót, da_ rar og hefur loks mök við_ kvenger_ a íslenska tungu sem í skáldsögunni birtist í margræ_ nu og dramatísku gervi landslags, mosa, slíms og le_ ju. _annig takast á or_ og myndir, svo úr ver_ ur listaverk sem storkar _röngum flokkunum: Er *Tabúlarasa* ljó_ rænn texti um myndlist e_ a er skáldsagan sjálf einskona myndlistarverk – gjörningur e_ a skúlptúr úr or_ um?

Geir Svansson: „Hedónískt andóf og póststrúktúralísk gagnr_ ni. Íslensk andmenningarlist í al_ jó_ legu samhengi“.

Tesa erindisins er tvískipt: 1) A_ sko_ a áhrifatengsl nokkurra íslenskra andófs-listamanna við_ fagurfræ_ i beat-skáldskapar og and-menningar (counter-culture) 6. og 7. áratugs 20. aldar; 2) a_ athuga té_ a fagurfræ_ i/skáldskaparfræ_ i út frá póststrúktúrarlískum fræ_ um (Derrida, Baudrillard, Debord, Deleuze & (einkum) Guattari). Sko_ a_ ir ver_ a birtir og óbirtir textar eftir Magnús_ ör Jónsson (Megas) en einnig verk eftir Dag Sigur_ arson, Steinar Sigurjónsson og Ragnhildi Óskarsdóttur (Róska). _essa íslensku andófs-listamenn (hver me_ sínu nefi) er hægt a_ tengja, a_ mismiklu leyti, al_ jó_ legri framúrstefnu á

mörkum mórernisma og póstmórernisma. Lei_a má a__ví getum a_
bandarískur beat-skáldskapur og –afsta_a (Burroughs, Ginsberg,
Kerouak) hafi haft bein e_a óbein áhrif á nefnda listamenn en beat-
skáldskapur á rætur a_ rekja til súrrealískrar skáldskaparfræ_i og
mórernískra „ur-skrifa“ (Lautréamont, Rimbaud, Baudelaire). Á hinum
endanum, _ar sem hinu mórerníska hugtaki avant-garde sleppir, ver_a
tengsl ofangreindra andófshöfunda sko_u_ út frá póststrúktúralískri
gagnr_ni og afbyggingu.